

اطلس زبان های ایران (آزیران)

دستورالعمل استفاده از پرسشنامه

(نسخه: ۱۳۹۹/۰۱/۰۷)

پیرامون پرسشنامه

پرسشنامه آذیران (اطلس زبان های ایران) برای گردآوری مجموعه ای نظام مند از ساخت های برجسته زبانی از زبان های سراسر ایران طراحی شده است. این مجموعه بخشی از برنامه پژوهشی آذیران است، اما می تواند توسط هر پژوهشگری در صورت صلاح دید خود مورد استفاده قرار گیرد. پرسشنامه و تمامی اسناد همراه آن از آدرس زیر در دسترس همگان است:

<https://carleton.ca/iran/questionnaires>.

این پرسشنامه به گونه ای طراحی شده که در یک جلسه ۲ تا ۳ ساعته قابل انجام است. البته باید توجه داشت که زمان مورد نیاز شما و همچنین کیفیت داده هایی که جمع آوری می کنید بسته به آشنایی شما با زبان مورد مطالعه و بسیاری از عوامل دیگر که مختص هر مکانی است، متفاوت خواهد بود.

قبل از انجام پرسشنامه، دریافت آموزش چگونگی مستندسازی زبان، از جمله آموزش چگونگی مراحل ضبط ضروری است. این کار می تواند به عنوان بخشی از یک کارگاه آموزشی یا به صورت جداگانه با پیوستن به اعضای باتجربه تیم اطلس هنگام انجام پژوهش، محقق شود.

بحث مفصل تری پیرامون پرسشنامه، از جمله منابع استفاده شده در آن، توسعه، ساختار و آنچه را که این مجموعه مورد سنجش قرار می دهد، در دو مقاله طاهری اردلی، آنونبی و هیگ (در دست انجام) و آنونبی و همکاران (در دست انجام) در دسترس خواهد بود.

هرگونه سؤال، نظر یا پیشنهاد خود را به تیم اطلس، به آدرس erik.anonby@carleton.ca یا taheriling@gmail.com ارسال کنید. مشتاقانه منتظر پیام شما هستیم.

شیوه استفاده از پرسشنامه آذیران

قبل از اجرای پرسشنامه آذیران، لطفاً هر یک از دستورالعمل‌های زیر را با دقت مطالعه کنید. این نکات می‌تواند در برنامه‌ریزی و چگونگی انجام کار میدانی به شما کمک کند.

۱. آماده‌سازی برای کار میدانی

- پرسشنامه از چهار بخش اصلی تشکیل شده است: مقدمه، واژگان، ساختواره و نحو، اعداد. گردآوری متون شفاهی نیز همراه با پرسشنامه در مکان مورد نظر انجام می‌شود.
- اگر برای اولین بار از پرسشنامه استفاده می‌کنید، تمام موارد را با دقت مطالعه کنید تا قبل از اجرا با آن آشنا شوید.
- اگر در حال انجام پرسشنامه جهت ارسال به آذیران هستید، اطمینان حاصل کنید که یک مکان پژوهش بهینه را انتخاب می‌کنید. منظور از مکان پژوهش بهینه، مکانی است که هنوز داده برای آن (با استفاده از این پرسشنامه) گردآوری نشده است و خیلی قرابت (از نظر زبانی یا جغرافیایی) به مکان‌های گردآوری داده‌های موجود ندارد. برای انتخاب مکان پژوهش می‌توانید با ویراستاران آذیران در تماس باشید.
- در صورت امکان، پرسشنامه را در قالب تیم‌های ۲ یا ۳ نفره انجام دهید.
- بهتر است جهت کسب تجربه، ابتدا پرسشنامه را با زبانی که به آن تسلط دارید، تکمیل کنید.
- قبل از سفر به میدان پژوهش، کتاب‌ها و مقاله‌های موجود در رابطه با زبان آن مکان را مطالعه کنید (یا در صورت عدم دسترسی، گونه‌هایی را می‌توانید مورد مطالعه قرار دهید که به لحاظ زبانی به آن قرابت زیادی دارند). این امر به شما کمک می‌کند ساختارهایی را در حین مصاحبه مشاهده کنید که در ذهنتان منتظر آنها هستید.
- در صورت امکان، قبل از عزیمت به میدان پژوهش، با فرد رابطی در تماس باشید. این فرد می‌تواند یک دوست یا آشنای شما باشد. اگر به شخص خاصی دسترسی ندارید، دهیار یا اعضای شورای روستا ممکن است بتوانند در یافتن زبانورانی برای همکاری، به شما کمک کنند.
- فراموش نکنید برای جلسه مصاحبه کلیه وسایل لازم را همراه داشته باشید: چندین نسخه کاغذی پرسشنامه، تخته زبردستی، تجهیزات ضبط (دستگاه ضبط صدا (رکورد)، دوربین فیلمبرداری، کابل، میکروفون، هدفون یا هندزفری، باکیفیت، باتری و کارت حافظه اضافی، سهراب برق)، خودکار (نه مداد!) و یک سوغاتی یا هدیه (به عنوان مثال، نبات، شکلات، حلوا از زادگاه‌تان و غیره) جهت تشکر از زبانوران بعد از انجام کار میدانی.
- تیم اطلس در حال حاضر مشغول کار بر روی پرسشنامه‌های مکمل پرسشنامه حاضر است که هدف آنها پرداختن به سؤالاتی است که پاسخ به آنها برای خانواده‌های زبانی غیرایرانی ضروری است. این پرسشنامه‌های مکمل، به محض تکمیل در دسترس همگان قرار می‌گیرد.

۲. کار با زبانوران

- ضروری است که به میزبان خود احترام بگذارید و علاقه خود را به زبان و فرهنگ آنها نشان دهید.
- زبانورانی را انتخاب کنید که اغلب زندگی خود را بویژه چند سال اخیر را در جامعه زبانی مورد مطالعه زندگی کرده‌اند. همچنین، زبانورانی را انتخاب کنید که زبان مورد مطالعه شما نه تنها زبان مادری آنهاست (یعنی اولین زبان اصلی که در خانه آموخته‌اند) بلکه زبان غالب فعلی آنها نیز می‌باشد. البته این انتخاب استثنائاتی دارد: مواردی که زبان مورد نظر در حال انقراض بوده و هیچ زبانور کاملاً مسلطی برای آن پیدا نشود و یا برای مثال در برخی از مطالعات پیرامون تماس زبانی (language contact) که زبان فارسی یا زبانی دیگر، زبان غالب زبانور است.

- برای زبانوران روشن کنید که به دنبال پاسخ‌هایی هستید که براساس صحبت کردن عادی آنهاست نه صورت‌های زبانی‌ای که شبیه به زبان معیاری مانند فارسی، ترکی یا عربی است یا صورت‌های غیرطبیعی «سره یا ناب» زبان.
- سعی کنید از انتخاب زبانورانی که ممکن است سعی در تحمیل گونه‌ای غیرمعمول از زبان هستند، پرهیز کنید. به عنوان مثال، سره‌گرایان زبانی، فعالان حیطه‌های مختلف و یا فرهنگ‌نویسان.
- سعی کنید مصاحبه‌شونده‌ها را در قالب گروه‌های ۲ یا ۳ نفره دور هم جمع کنید اما تنها پاسخ‌های یکی از آنها را ثبت کنید. مشارکت سایر افراد حاضر در پاسخ دادن به سؤالات بلامانع است، اما در نهایت یک زبانور باید به همه سؤالات پاسخ دهد و وقتی آن زبانور برای اولین بار به سؤال پاسخ می‌دهد، دیگران نباید صحبت او را قطع کنند. برای تشویق به بحث (البته بحث محدود!) و به دست آوردن گستره‌ای از امکانات زبان مورد بحث، توصیه می‌کنیم با یک زبانور مسن، یک زبانور میانسال و یک زبانور جوان کار کنید. اگر هدف مصاحبه، گردآوری متمایزترین صورت‌های زبانی است، بهتر است زبانور مسن‌تر به سؤالات پاسخ دهد. اما اگر هدف این است که به پدیده تماس زبانی بپردازید، بهتر است گوینده جوان پاسخگوی سؤالات باشد. همچنین، بهتر آن است که پاسخ‌دهنده اصلی سؤالات، فردی باشد که بیشترین میزان علاقه و همکاری را از خود نشان می‌دهد. روی پرسشنامه خود یادداشت کنید که کدام زبانور پاسخ‌دهنده اصلی به سؤالات است.
- دقت کنید که زبانوران حاضر، بیانی واضح و شفاف داشته باشند.
- برای زبانوران روشن کنید که چارچوب مصاحبه بدین شکل است که نخست پژوهشگر سؤالی را مطرح می‌کند و پس از آن زبانور فرصت پاسخگویی دارد. مصاحبه‌گر نباید هیچ‌گونه بحثی را شروع کند، مگر اینکه به روشن شدن سؤالات یا پاسخ‌ها کمک کند. بحث‌های اضافی، زمان زیادی به محققان برای ویرایش فایل‌ها و ترانویسی (transcription) هر مصاحبه تحمیل می‌کند. در مواردی که زبانوران در مورد موضوعات دیگری بحث می‌کنند یا اگر در مصاحبه اختلال ایجاد شده است، فراموش نکنید دستگاه ضبط صدا را موقتاً متوقف (pause) کنید.
- پس از مشورت‌های متعدد و همچنین مورد آزمایش قرار دادن پرسشنامه، فارسی کتابی (فارسی معیار نوشتاری) نه فارسی محاوره‌ای، به عنوان زبان پرسشنامه انتخاب شده است. به منظور حفظ یکدستی و یکپارچگی در فرآیند مصاحبه، محرک‌های زبانی همیشه باید به صورت کتابی خوانده شوند. چنانچه زبانوری در درک محرک مشکل دارد، می‌توانید از توضیحات یا ترجمه به فارسی محاوره‌ای یا از زبان میانجی محلی دیگری جهت ابهام‌زدایی استفاده کنید.

۳. ضبط و ترانویسی

- ضبط صدا حتماً باید با کیفیت بالایی انجام گیرد!
- فرایند ضبط باکیفیت در تمامی جلسه انجام پرسشنامه با استفاده از دو دستگاه ضبط صدای باکیفیت و در قالب wav. (و نه mp3). ضروری است. این دو دستگاه ضبط صدا باید همزمان روشن باشد. بعداً، داده‌های ضبط‌شده به فرمت mp3 تبدیل می‌شود و در اطلس در دسترس همگان قرار خواهد گرفت. ضبط صدا، به اعتبار داده‌ها کمک می‌کند و برای تجزیه و تحلیل بیشتر در آینده، ضروری خواهد بود.
- اگر تلفن همراهی دارید که کیفیت ضبط بسیار خوبی دارد، می‌توانید از آن به عنوان دستگاه ضبط صدای دوم استفاده کنید. در ضبط تصویری، از یک دستگاه ضبط صدای باکیفیت به همراه ضبط تصویری استفاده کنید این در حالی است که ضبط تصویری باید از کیفیت صدای خوبی نیز برخوردار باشد.
- دستگاه ضبط صدا (و دوربین) را قبل از رفتن به محل کار میدانی امتحان کنید تا از نحوه کار با تجهیزات و از کیفیت صدا (و تصویر) اطمینان حاصل کنید. مطمئن شوید که دستگاه ضبط صدا فضای ذخیره‌سازی کافی دارد و جهت اطمینان، کارت حافظه خالی اضافه نیز همراهتان باشد تا در صورت پر شدن فضای کارت حافظه یا در صورت بروز

هرگونه مشکل، از آن استفاده کنید. همچنین، اطمینان حاصل کنید که دستگاه ضبط شما به طور کامل شارژ شده است و باتری اضافی به اندازه کافی همراه خود دارید.

- در محل کار میدانی قبل از شروع انجام پرسشنامه، با بررسی یک نمونه ضبط شده کوتاه، مجدداً کیفیت ضبط را با هندزفری یا هدفون امتحان کنید. برای به حداقل رساندن اختلال در کیفیت صدا، دستگاه ضبط صدا باید بر روی سطحی نرم کف اتاق (نه در دستان شما یا روی یک میز) و (بر روی سه پایه کوچک) در فاصله حدود ۵۰ سانتی متری از دهان زبانور قرار گیرد.
- برای دستیابی به کیفیت مطلوب صدا، انتخاب یک اتاق آرام با کف پوشیده (مانند فرش) و حداقل انعکاس صدا در اتاق، ضروری است. ضبط صدا را در اتاق هایی که کف پوشیده ندارند مانند محل کار یا ساختمان دانشگاه انجام ندهید. تا آنجا که ممکن است، نباید صدای مزاحم دیگر افراد، صدای تلفن، تلویزیون یا رادیو، صدای ناشی از هر نوع دستگاه، صدای ترافیک یا منشاء دیگری در اتاق انجام ضبط وجود داشته باشد.
- تلفن همراه شخصی خود را خاموش کنید (حالت «بی صدا» کافی نیست!). از زبانوران نیز بخواهید که تلفن های همراه خود را خاموش کنند، زیرا سیگنال ها در ضبط اختلال ایجاد می کند. این امر همچنین، در به حداقل رساندن وقفه در طول جلسه ضبط کمک می کند.
- قبل از گردآوری هرگونه پاسخی، خواندن و ضبط شفاف و واضح متن کسب اجازه و همچنین رضایت شفاهی زبانوران ضروری است (نمونه ای از متن کسب اجازه در پرسشنامه آمده است).
- هر بخش از پرسشنامه (مقدمه، واژگان، ساختار و نحو، اعداد و هر یک از متون شفاهی ضبط شده) را در فایل صوتی جداگانه ای ضبط کنید (همچنین، در مورد ضبط تصویری متون شفاهی، هر یک به صورت یک فایل جداگانه باشد). در هر ضبط، قبل از شروع هر بخش، خلاصه ای از فراداده ها (metadata) مانند تاریخ و زمان کار میدانی، نام پژوهشگر، مکان پژوهش و نام زبانور را بیان کنید.
- هنگام ضبط ضروری است که هر پاسخ حداقل یکبار، آهسته اما به طور طبیعی و بدون هیچ گونه اختلالی توسط افراد یا صداهای مزاحم دیگر بیان شود. ضرورت این امر در آن است که با این کار صدا با شفافیت بیشتری ضبط می شود، تکمیل پرسشنامه ها سریع تر انجام می گیرد و فایل ضبط شده برای تجزیه و تحلیل های آینده کارآمدتر خواهد بود.
- علاوه بر ضبط با دستگاه ضبط صدا، مهم است که در هنگام مصاحبه تمام پاسخ ها را بر روی کاغذ نیز ترانویسی کنید؛ زیرا، احتمال دارد حتی جزئیات واضح آوایی نیز در فایل ضبط شده بسختی شنیده شود. ضرورتی ندارد (و شذنی هم نیست) که در این مرحله ترانویسی بی نقصی داشته باشید. فقط تا جایی که برایتان مقدور است ترانویسی را انجام دهید اما مراقب باشید که در مصاحبه وقفه زیادی ایجاد نشود. به جای پاک کردن هرگونه خطایی در حین ترانویسی، صرفاً روی آن خط بکشید و شکل صحیح را در کنار آن بنویسید، زیرا در اغلب اوقات، برداشت اول شما صحیح است و با این کار بعداً می توانید هنگام تجزیه و تحلیل داده ها تصمیم نهایی خود را در مورد ترانویسی صحیح واژه یا عبارت مورد نظر بگیرید. از این رو، برای ترانویسی و یادداشت برداری در مورد سایر جزئیات مصاحبه، فراموش نکنید نسخه های چاپ شده پرسشنامه را با خود همراه داشته باشید.
- اگر در نحوه چگونگی ترانویسی یک واژه یا عبارت خاص مشکل دارید، تا مادامی که در مقابل دستگاه ضبط صدا به خوبی تلفظ شده است، سعی نکنید زبانور را تحت فشار قرار دهید که آن کلمه را بیش از دوبار تلفظ کند.
- هرگز پاسخ را برای زبانور تکمیل نکنید. هرگز یک کلمه یا مثال را به عنوان یک پیشنهاد ارائه ندهید، حتی اگر انتظار پاسخ دیگری از ایشان دارید. با این حال، اگر فکر می کنید زبانور از یک صورت معمول یا درست استفاده نمی کند، می توانید بپرسید: «آیا کلمه دیگری وجود دارد که اغلب برای این واژه یا عبارت استفاده کنید؟» یا «آیا روش دیگری برای بیان آن وجود دارد؟». البته از این گزینه به ندرت استفاده کنید، چرا که جریان پرسش سؤالات را قطع می کند. در عوض، این نکته را مدنظر داشته باشید که بعد از مصاحبه به سؤالاتی برگردید که فکر می کنید زبانور معادل مناسبی برای آنها ارائه نکرده است؛ به ویژه، اگر سؤالات اضافی در حین مصاحبه، ممکن است منجر به بحث های اضافی شود.

شما می‌توانید این کار را مستقیماً بعد از مصاحبه، یا بعد از تکمیل تحلیل پرسشنامه انجام دهید. در هر دو مورد، حتماً پاسخ‌های جدید را ضبط کنید. نکات مذکور ضروری است، حتی اگر خود شما زبانور زبانی هستید که پیرامون آن تحقیق می‌کنید!

- هرگاه زبانوری از اتاق مصاحبه خارج شد یا زبانور جدیدی در حال پاسخ دادن به سؤالات بود، ضروری است که این نکته را بروی کاغذ یادداشت کنید.
- اگر با زبان مورد نظر آشنایی دارید، از واج‌نویسی استفاده کنید. البته، چنانچه ارزش واجی آوایی برای شما نامشخص است از نشانه‌های زیرین و زیرین آوانگاری که جزئیات بیشتری را به نشانه اصلی اضافه می‌کنند، استفاده کنید. چنانچه با زبان آشنایی ندارید، می‌توانید آوانویسی انجام دهید. هر چیزی را که در مورد آن اطمینان ندارید یادداشت کنید. برای اطلاعات بیشتر در مورد چگونگی واج‌نویسی داده‌های زبانی، به دستورالعمل‌های موجود در <https://carleton.ca/iran/transcription> مراجعه کنید.
- اگر دو یا چند پاسخ برای یک سؤال وجود دارد، حتماً تمام گزینه‌ها را یادداشت و آنها را با ویرگول از هم جدا کنید. آنها را به ترتیب از رایج‌ترین تا کم‌رواج‌ترین یادداشت کنید و فراموش نکنید تفاوت‌های دقیق معنایی یا کاربردی آن را (برای مثال، گونه مورد استفاده زبانوران مسن در مقابل گونه مورد استفاده زبانوران جوان) از زبانور سؤال کنید.
- برای ضبط متون شفاهی مانند داستان، تاریخ، ترانه، شعر، متون رویه‌ای (مربوط به شیوه انجام کاری) و غیره، همیشه ضبط تصویری و صوتی باکیفیتی انجام دهید، زیرا این متون به عنوان یک میراث ماندگار از ثبت زبان برای نسل‌های آینده ارزشمند خواهد بود. برای کسب اطلاعات بیشتر، جزوه آموزشی دیگری را نیز در این مجموعه تحت عنوان «گردآوری داده‌های زبانی: ضبط تصویری و صوتی متون شفاهی» مطالعه کنید.

۴. بعد از مصاحبه

- حتماً اطلاعات تماس (شماره تلفن همراه و دیگر راه‌های ارتباطی) زبانورانی را که با آنها کار کرده‌اید یادداشت کنید تا در صورت لزوم، هرگونه سؤالی که بعدها درباره داده‌ها دارید را با آنها مورد بررسی مجدد قرار دهید. این اطلاعات تماس را در مطالبی که به اطلس ارسال می‌کنید، وارد نکنید.
- از آنجایی که در مواردی ممکن است مشکلی برای فایل‌های موجود روی دستگاه ضبط (صدا و تصویر) پیش بیاید، حتماً به محض اتمام هر جلسه، فایل‌های ضبط‌شده را روی لپ‌تاپ و یک هارد اکسترنال کپی کنید.
- برای هر قسمت از پرسشنامه به هر دو فایل ضبط‌شده (یعنی فایل‌های هر دو دستگاه ضبط صدا مورد استفاده) گوش دهید. مشخص کنید کدامیک کیفیت بهتری دارد. به انتهای نام آن فایل‌هایی که کیفیت پایین‌تری دارند، « 2nd device» را اضافه کنید.
- در اسرع وقت بعد از اتمام کار میدانی و در حالی که ذهن شما وقایع جلسه مصاحبه را بیاد دارد، ترانویسی خود را در فایل ورد پرسشنامه تایپ کنید و همزمان با گوش کردن به فایل‌های صوتی هرگونه کاستی در نسخه کاغذی خود را در آنجا اصلاح کنید.
- فایل‌های پرسشنامه ترانویسی‌شده و فایل‌های ضبط‌شده را برای مدیر تیم آذیران در استان مربوطه یا ویراستاران آذیران ارسال کنید. قبل از ارسال اطلاعات برای نخستین بار، سند «موافقت‌نامه مشارکت‌کنندگان در پروژه آذیران» را بخوانید. این سند به همراه پرسشنامه از این آدرس در دسترس است: <https://carleton.ca/iran/questionnaires>. اگر با این سند موافقت، آن را امضا و با دیگر فایل‌ها ارسال کنید. اگر با آن سند موافقت نیستید، می‌توانید از داده‌های گردآوری‌شده برای پژوهش‌های خود استفاده کنید.

- شایسته است در هر مرحله از پژوهش خود با زبان‌شناسان آشنا به منطقه مورد مطالعه و یا آن خانواده زبانی مشورت کنید. شما می‌توانید از دیگران درخواست کنید تا در تجزیه و تحلیل، چاپ و انتشار داده‌های گردآوری‌شده به شما کمک کنند.